

шляхів входження української художньо-педагогічної освіти з урахуванням її культурно-історичних традиції у єдиний європейський простір.

Література.

1. М. Гнедовский. Музейная экспозиция. – Советский музей. – М., 1987, №6.
2. Искусство музейной экспозиции. Труды НИИ культуры, т.43 – М., 1977.
3. Захс А. Б. ТЭП – основа творческого успеха. – Советский музей. – М., 1984, №1.
4. Кликс Р. Р. Художественное проектирование экспозиции. М., Высшая школа, 1978.
5. Новлянская Э. Н. Почему дети фантазируют? – М., 1978.
6. Мезенцева Г. М. Музеизнание. К., 1982
7. «Развивать чувство прекрасного!» - Юный художник, №9, 1985.
8. Шевцов Е. В. Основные средства и формы эстетического воспитания. – М., 1985.

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ НОТ З АРКУША

Ярошенко О. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. Стаття розглядає основні прийоми читання нот з аркуша, складові навики даного виконавського процесу, етапність формування навички та методи тренування швидкісних реакцій на нотні знаки, вплив на формування музичної культури особистості.

Ключові слова: читання нот з аркуша, музична діяльність, довільні рухи, навичка орієнтації, етапність, методи, уваження, швидкість реакцій, нотний знак.

Анотация. Ярошенко Е. Н. Вопросы формирования музыкальной культуры личности в процессе чтения нот с листа. Статья рассматривает основные приемы чтения нот с листа, составляющие навыка данного исполнительского процесса, методические приемы формирования музыкальной культуры личности

Ключевые слова: чтение нот с листа, музыкальная деятельность, произвольные движения, навык ориентирования, этапность, методы, представления, скорость реакций, нотный знак.

Annotation. Yaroshenko O. Questions of formation of musical culture of the person during reading the notes from a sheet. The article considers the general provisions and components of receptions of reading of the notes from a sheet, methodical receptions of formation of skill and training of high-speed reactions on musical marks and musical culture of the person.

Key words: reading of the notes from a sheet, musical activity, any movements, skill of orientation, stage, methods, representations, speed of reactions, musical mark.

Постановка проблеми. Формування музичної культури особистості є процесом багаторівневим і суперечливим. Він вимагає відпрацювання студентом (учнем) відповідного репертуару (творів різних епох, стилів, творчих напрямків), дотримання необхідних форм роботи під керівництвом досвідченого викладача. Дотримання цих умов допоможе формуванню особистості музиканта, який при необхідному технічному розвитку ознайомиться з різними напрямками і стилями музичної творчості, розвине уяву, мислення і пам'ять, визначиться в художніх смаках тощо [6,52].

Цілком зрозуміло, що тільки у процесі опрацювання змістових модулів з основного та додаткового інструмента, курсу гармонії, спрямованого на вивчення еволюції гармонічного мислення, хорового й оркестрового класів та ін. вирішити в повному обсязі зазначені завдання неможливо. Студентам (учням) необхідна широка обізнаність у найрізноманітніших музичних явищах, що практично може бути здійснене лише при систематичному знайомстві все з новими і новими творами як композиторів-класиків, так і сучасних авторів у слуховому сприйнятті і у власному виконанні музичних творів. Тому, якщо не плануються спеціальні заняття “Читання нот з аркуша”, то даний вид роботи обов’язково повинен бути присутній на кожному занятті з основного (і додаткового) інструмента протягом всього періоду навчання студента (учня), його практичної музичної діяльності в якості професіонала або аматора.

Аналіз досліджень і публікацій. Розгляд цього питання, а також створення наукової концепції оптимального розвитку виконавства (в тому числі і читання нот з аркуша), причому, на основі свідомого психічного керування даним процесом, завжди хвилював провідних викладачів гри на різних музичних інструментах минулого і сучасності (Р.О. Верхолаз, М.М. Рябов, І.Т. Назаров, Г.М. Ципін та інші). Досягнення психологічної і фізіологічної науки (дослідження Б.Г. Анан’єва, В.М. Бехтерева, О.В. Запорожця, Г.С. Костюка, О.М. Леонг’єва, І.М. Мечнікова, В.М. М’ясищева, О.О. Ухтомського, І.П. Павлова) надають можливість розглянути процес читання нот з аркуша з психофізіологічних засад. Теоретичними орієнтирами дослідження довільних рухів людини, їхньої природи і психологічних закономірностей формування, що має пряме відношення і до поставленої нами проблеми виступають наукові доробки відомих психологів П.П. Блонського, Л.С. Виготського, Д.М. Узнадзе, С.Я. Рубінштейна, сучасних психологів-дослідників – Н.С. Миропольської, С.Т. Музичука, Л.А. Петровської, Л.І. Пилипенка, А.І. Шинкарюка.

Про корисність і цінність читання з аркуша у процесі формування музичної культури свідчать трактати Ф.Е. Баха, Х.Ф. Шубарта та інших видатних педагогів-музикантів XVII-XVIII століть. Необхідність вправності в

читанні нот з першого на них погляду – “a prima vista” – підкреслювалась видатними педагогами різних музичних закладів [6, 34-35]. На недостатню увагу даному виду роботи учня-піаніста вказували багато видатних музикантів: Нейгауз Г., Ойстрах Д., Ріхтер С., Ципін Г. та інші.

Метою даного дослідження є розгляд основних прийомів формування навички читання нот з аркуша з поетапним їх розподілом, що веде до формування чіткого уявлення про складові даної навички: орієнтацію в нотному тексті, структуру музичного твору, збагачення слухових уявлень і слухового досвіду як чинників формування загальної музичної культури.

Отримані результати. Для успішного формування навичок читання нот з аркуша необхідно, у першу чергу, вміти швидко читати нотні знаки, які розташовані по горизонталі й по вертикалі, внаслідок чого виникають додаткові труднощі в процесі формування необхідної навички. Швидке читання неможливе без уміння розрізняти й об'єднувати ряд нотних знаків у комплекси (гамообразні, арпеджовані тощо), швидко орієнтуватися у відстанях між знаками по вертикалі (інтервали, акорди), усвідомлювати смислові зв'язки між звуками (мотиви, фрази), визначати початок і кінець однорідних послідовностей, напрямок їхнього руху і його зміни [1,39].

Одночасно необхідно опанувати навичку швидко і, не дивлячись на клавіатуру, знаходити на інструменті все прочитане в нотах. Таким чином, знання клавіатури фортепіано (вивчення основних формул фортепіанної фактури, їхнього розташування під руками і аппікатури), є важливою передумовою розвитку читання нот з аркуша.

Після засвоєння навичок орієнтації в нотному тексті й за клавіатурою настає період, коли неможливо обійтись без швидкої орієнтації в структурі музичного твору: уявлень про поділ музичної тканини, про ознаки закінченості елементів структури, про опорно-смислові елементи музичних побудов, розділів форми і форми в цілому, про напашування фактури і її значення для вираження образно-смислового змісту твору тощо.

Щоб практично забезпечити виконання головного принципу – бачу-чую-виконую – необхідно постійно збагачувати слухові уявлення [4,53]. Постійне збагачення слухового досвіду відбувається також тільки при такій організації занять, при якій учень зміг би слухати якомога більше музики. Прослуховування відповідних музичних прикладів у виконанні викладача сприяє усвідомленню образно-емоціональних характеристик прослуханих творів, сприяє утворенню звукових комплексів, які в подальшому будуть читатись як готові “блоки”. Подібний методичний прийом буде сприяти прискоренню формування навички читання з аркуша нотного тексту. Головне – після прослуханого бачити нотний текст і усвідомлювати звуковий символ того елемента, який зараз виконується [6,150]. Розвитку цієї навички допомагає постійне тренування: студенту (учню) показують відповідний елемент тексту (на деякий час), після чого ноти закривають і пропонують побачене виконати напам'ять. Такий тренінг стає необхідною умовою “роздвоєння” роботи мислення при читанні нот. Відбувається одночасне усвідомлення подальших першочергових завдань при виконанні раніше сприйнятих елементів без спрямування уваги на клавіатуру фортепіано.

Приступаючи до читання нот з аркуша, доцільно дотримуватись такої послідовності: визначити тональність і розмір твору; проаналізувати характерні особливості фактури; визначити провідний ритмічний малюнок і особливості звуковисотної організації матеріалу. Тільки після визначення характеру музики доцільно приступати до визначення і виконавських дій: аплікатури, активності дії пальців, “дихання” рук тощо [1,21]. При виконанні зазначених дій необхідно дотримуватись необхідних темпів виконання. Поступово це дасть можливість сформувати швидкість реакції, чіпкість уваги, кмітливість.

На всіх етапах формування навички читання нот з аркуша доцільно дотримуватись такої послідовності: спочатку осмислити звуковисотний малюнок, потім перейти до обстеження фактури і її звуковисотних співвідношень. Це допоможе швидше усвідомити інтонаційно-процесуальний і логіко-емоційний зміст музики.

Перший етап включає читання мелодій, антифонне викладення, паралельний рух в октаву, дзеркальне проведення мелодій, рух в сексту, дециму, гомофонію з витриманим звуком (інтервали, акорди) у лівій руці, а потім, навпаки, поліфонічну фактуру (підголоскові імітації), збільшення кількості голосів.

До *другого* етапу навчання входять завдання, які включають твори з поступовим рухом мелодичного рисунка, починаючи з двох нот, поступово збільшуючи їхню кількість і переходячи до гармонічних послідовностей, ламаних інтервалів, стрибків, ускладнених ладогармонічних тяжінь, що врешті-решт приводить до появи випадкових знаків.

Третій етап включає комплексне прочитання акордів і гармонічних фігурацій з поступовим збільшенням об'єму позиційних переміщень (довгі й мішані арпеджіо, тощо) з включенням до них неакордових звуків.

На *четвертому* етапі доцільне вивчення принципів побудови аплікатури в різних видах фактури – у межах однієї позиції, зміні позицій у гамах і арпеджіо, інтервалах і акордах, подвійних нотах.

Формування навички читання нот з аркуша на *п'ятому* етапі пов'язане з поступовим ускладненням артикуляційних і динамічних завдань від зміни різних характеристик до сумісництва контрастних звучань у різних шарах фактури.

Шостий етап включає ускладнення синтетичних побудов від найпростіших фраз (з одним диханням) до усвідомлення розвитку всередині фрази і співвідношення різних фраз в процесі розгортання твору.

Сьомий етап пов'язаний з ускладненням метричних розмірів. Запропоновані етапи формування читання нот з аркуша відповідають зростанню складності. До наведених (у вільному викладенні) положень можна додати відповідні музичні приклади [5, 16-44]:

1. Ніч. Вірменська народна пісня; За городом качки пливуть. Українська народна пісня; С.Прокоф'єв. Вставайте, люди русские;

2. На зеленому лузі. Російська народна пісня; Лісоруб. Російська народна пісня; Ю.Челкаускас. Литовський наспів;
3. Рибалка. Вправа по Ш. Ганону; Словацька народна пісня; В.А. Моцарт. Уривок з опери "Дон Жуан";
4. А. Гречанінов. Мазурка; І. Гуммель. Екосез; Д. Прицкер. Залізнична-піонерська;
5. Л. Бетховен. Дев'ять варіацій; М. Глінка. Варіації на тему Моцарта;
6. Й. Мислівечек. Чотири рондо; В.Завадський. Українська шумка;
7. Й. С. Бах. Триголосна інвенція № 15; Я.Степовий. Ніби танець.

Розуміння логіки ускладнення завдань у процесі розвитку навичок читання нот з аркуша допоможе визначити мету в роботі на кожному етапі, підібрати необхідний нотний матеріал.

Швидкість реакцій, встановлення звукомоторного зв'язку, які є необхідною умовою читання нот з аркуша, вимагає наступного тренування: гра без зосередження уваги на клавіатурі фортепіано, тобто "всліпу" – від визначення розташування клавіш з орієнтацією на чорні в різних видах фактури до більш складних комбінацій дій, що вимагають переносів рук на клавіатурі, до придбання впевненості виконання без попереднього контакту пальців із стимулювання прискореного сприйняття тексту; аплікатурні вправи без урахування звуковисотності, а далі – з урахуванням її – термінова реакція на цілу поспівку; складання таблиці аплікатури інтервалів; складання таблиці аплікатури акордів (спочатку тризвучних, а потім і чотиризвучних); музичні вправи для розвитку пам'яті; впевнене вивчення фактурних комплексів спочатку в помірному, а потім в швидкому темпі; розумова уява майбутньої дії; виконання акордів фігураціями і навпаки - виконання фігурації акордами.

Великого значення в цих процесах набуває транспонування музики як засобу комплексного прочитання музичних структур незалежно від того, чи то буде транспонування по слуху чи по нотах. Така робота позитивно впливає на засвоєння ладотональних закономірностей музики, сприяє більш вільній орієнтації на клавіатурі в процесі відтворення музичних уявлень.

Висновки. У контексті сказаного досвід роботи з питань формування навички читання нот з аркуша свідчить про необхідність досконалого вивчення даної проблеми, а також розробки методики читання нот з аркуша, спланованої і систематичної роботи із співвідносним творчим добром навчального матеріалу. Читання нот з аркуша на основі упорядкованого навчального матеріалу різних стилів і напрямків розширює безпосереднє поле культурної діяльності студентів (учнів), надає можливості індивідуального накопичення власного виконавського досвіду і знань, підвищує індивідуально-культурний рівень особистості. **Подальший напрямок дослідження** спрямований на вивчення психологічних умов формування навички читання нот з аркуша, змісту і структури даного процесу як виду діяльності, наслідування як прийому в процесі навчання читання нот з аркуша.

Література

1. *Верхолаз Р.А. Вопросы методики чтения нот с листа.* – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 45 с.
2. *Валков И.Б. Учим творчеству.* – М.: Педагогика, 1982. – 89 с.
3. *Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики.* – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 493 с.
4. *Миропольська Н.С. Стан сформованості художньої культури учнів // Педагогіка і психологія - К.: Педагогічна думка, 2001. - № 1. - С. 49-56.*
5. *Сборник фортепианных пьес, этюдов и ансамблей / Сост. С.Лихомарова, Л.Баренбойм.* – Л.: Гос. муз. изд-во, 1956. – 127 с.
6. *Цылин Г.М. Обучение игре на фортепиано.* – М.: Просвещение, 1984 – 176 с.
7. *Шинкаренко А.І. Функціональні особливості взаємодії мистецтва і психіки // Педагогіка і психологія. - К.: Педагогічна думка, 2001. - № 1. - С. 34-42.*

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ В СИСТЕМЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ (ПРОБЛЕМЫ И ОПЫТ)

Резниченко Н.И.

Южноукраинский государственный педагогический университет

им. К.Д.Ушинского

Анотація. Резниченко Н.І. Професійна підготовка фахівців у системі художньо-педагогічного утворення (проблеми і досвід). Розглядається питання наукової організації процесу художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова. навчальний процес, підготовка учителів.

Анотация. Резниченко Н.И. Профессиональная подготовка специалистов в системе художественно-педагогического образования (проблемы и опыт) Рассматриваются вопросы научной организации процесса художественно-педагогической подготовки будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова. учебный процесс, подготовка учителей.

Annotation. Reznichenko N.I. Vocational training of experts in system of art - pedagogical education (a problem and experience). The questions of scientific organization of art - pedagogical preparation of future teachers of fine arts are considered.